

Olvasás és könyvtárhasználat az önművelésre nevelés szolgálatában

Az általános iskolában megvalósítandó nevelési feladataink között mindig számon tartottuk az olvasóvá nevelést – elsősorban az olvasási készség kialakítása vonatkozásában, a szép olvasás, a megfelelő előadásmód elsajátíttatása volt a fő cél. E mellett gondot fordítottunk a gyermekek érdeklődésének felkeltésére a könyvek, a folyóiratok s a kulturálódás más lehetőségei (tv, rádió, mozi, színház) iránt is.

Az utóbbi évtizedben gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődésünk eredményeként át kellett értékelnünk sok más mellett az iskola társadalmi szerepét, ezen belül az olvasóvá nevelés tartalmát, feladatát is.

Ma „olvasó”-nak nevezzük azt a személyt, akiben kialakult az irodalomhasználat igénye, és rendelkezik az irodalomhasználat képességével, vagyis könyv- és könyvtárhasználati felkészültséggel.

Gazdasági, társadalmi fejlődésünk alapfeltétele, hogy a társadalom tagjai képesek legyenek a korunkra jellemző, egyre fokozódó ütemű és nagyarányú változásokhoz alkalmazkodni, a jelentkező problémákat idejében felismerni és megoldani. E nehéz feladatra csak a napra kész információkkal rendelkező, alkotó, önálló gondolkodású személyek vállalkozhatnak.

Ebből következik, hogy az iskolának kell vállalni, hogy a társadalom minden tagját megtanítsa a gazdaságos, eredményes tanulásra: az ismeretszerzés-alkalmazás-problémamegoldás folyamatára, felkeltse a tanulóknak a folyamatos művelődés igényét, s megismertesse őket azokkal a módszerekkel, intézményekkel, melyek hozzásegítik a tanulókat önművelési igényeik kielégítéséhez.

Az olvasás társadalmi fejlődésünkben betöltött növekvő szerepe eredményeként napjainkban jelentősen fellendült az olvasáskutatás.

Az írásjelek gondolatokká, érzelmekké válásának bonyolult folyamatát az *olvasáslélektan*, az olvasás szerepét az emberek életmódjában, tevékenységrendszerében az *olvasásszociológia* vizsgálja. Az olvasás társadalmi funkcióinak kutatása, azok tudatos, célirányos érvényesítése az *olvasáspedagógia* tárgykörébe tartozik.

Az olvasáspedagógiai feladatok megvalósítása döntő mértékben az olvasáslélektani s olvasásszociológiai ismeretekkel rendelkező pedagógusokra és könyvtárosokra hárul.

A cél, az olvasással mint eszközzel pozitív személyiségformáló hatás elérése. Ehhez az olvasót – elő kell készíteni az olvasmány befogadására – közvetíteni kell a befogadó (olvasó) és a műalkotás találkozására, s – tartósítani (rögzíteni) kell az esztétikai élmény hatására megszületett felismeréseket (eszméket, értékeket, szemléletmódot stb.).

E három mozzanat egyformán fontos a jó olvasóvá nevelés folyamatában, hatékony személyiségalkotó tevékenység csak ennek egységében valósítható meg. Az előkészítés és megbeszélés szakaszában a pedagógusnak kell nagyobb szerepet vállalni, míg a köz-

vetítés elsősorban a könyvtáros feladata. Nem képzelhető el tehát eredményes munka a pedagógusok és könyvtárosok (iskolai, közművelődési) jó együttműködése nélkül.

Az irodalom két nagy csoportja különbözőképpen szolgálja nevelési-oktatási céljainkat.

Az ismeretterjesztő irodalom az oktató munka kiegészítőjeként az ismeretszerzést, az értelmi nevelést segíti elsősorban.

A szépirodalom lehetővé teszi a társadalomba való beilleszkedést, elősegíti a szocializációt, amennyiben magatartásmintákat ad. Az esztétikai hatás eredményeként lehetővé válik, hogy a személyiség a korábbi magatartásától eltérő új, minőségben magasabbrendű, társadalmilag hasznosabb magatartásmintával azonosuljon. A szépirodalom egységben valósítja meg az erkölcsi és esztétikai nevelést.

Az irodalom hozzásegít a pszichés feszültségek feloldásához, megnyugvást, örömet nyújt, ugyanakkor tapasztalatok forrása is. A gyermekkorban kialakuló rendszeres olvasás kedvező a személyiség pszichikai fejlődésére, amennyiben aktivizál, cselekedetekre serkent, a konkrét irodalmi példa erkölcsi szemléletté rendeződik, kialakulnak a pozitív erkölcsi tulajdonságok, s elindul az elvi meggyőződés fejlődése, a világnézet kialakulása.

Olvasáslélektani kutatások eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy a helyes, önálló olvasást a 9–11. életévre kell kialakítani a tanulóknban.

Ebben az életkorban dől el, olvasóvá, önművelésre képes felnőtté válik-e a személyiség; későbbi életkorokban erre már igen kevés esélye marad.

Tehát az általános iskolában alapozódik meg a jövő felnőtteinek olvasási kultúrája. Ebben az időszakban sajátítják el a gyerekek az olvasás technikáját, ekkor szilárdul meg az olvasási készség, megalapozódik a könyv munkaeszközként való használata, értelmi, érzelmi, esztétikai szerepe – kialakul a könyvhöz való pozitív vagy negatív viszony.

Az olvasás társadalmi szerepének érvényesítése és megerősítése érdekében az olvasóvá nevelés eredményeként el kell érünk, hogy a társadalom tagjai *rendszeres olvasóvá váljanak*, képesek legyenek az *értékelve válogató olvasásra*, s a *nyitott, aktív befogadásra*.

Az 1978-ban életbe lépett „Általános iskolai nevelés és oktatás terve” oktatásügyünk történetében először jelentős figyelmet fordít az önművelés megalapozására. Örömmel üdvözölhetjük, hogy az I. osztálytól fokozatosan bővülve helyet kapott a tantervben a könyv- és könyvtárhasználati ismeretkör is.

A pedagógusok ezirányú munkájának közvetlen segítésére az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Módszertani Osztálya összeállította a „Könyv és könyvtár az általános iskolában” c. kézikönyvet, melyet minden iskolába eljuttatott, s mely alapjául szolgál az önművelésre nevelés tantervi feladatainak megvalósítására.

A tanterv bevezetése óta szerzett tapasztalatok alapján lehetőség nyílt a tanterv kritikájára, mely többek között vitatja a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek tartalmát és egymásra épülésének logikáját. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete gyermekkönyvtáros és ifjúsági könyvtáros szekciója napirendre tűzte a tantervi korrekció segítését egy következetesebb, mélyebb egységes általános iskolai és középiskolai könyv- és könyvtárhasználati tematika kidolgozásával, amelybe természetesen beépülnek a pedagógusok e téren szerzett tapasztalatai is.

A jelenlegi tantervi programban az önművelésre nevelés módszertana főként az anyanyelvi tárgyakhoz kapcsolódik, mely tény arra a gyakorlatban tapasztalható félreértésre adhat okot, hogy a többkönyvűség, a könyv- és könyvtárhasználat csak itt alkalmazandó. Valójában az önálló ismeretszerzés módja, technikája minden ismeretkörben alkalmazandó, s csak akkor válik készséggé, létformává, ha ezt a kötelező oktatás ideje alatt minden tantárgy keretében, sőt a napközis foglalkozásokon is gyakorolhatják a tanulók az egységes és következetes tanári ráhatás eredményeként.

Az általános iskola elvégzése együtt kell járjon a könyvtár, a szakirodalom használata-

tának ismeretével, ezért a fejlődés egyik fő iránya a könyvtár szerepének növelése a nevelő-oktató munkában.

Az 1981–82-es tanévben először került sor a könyv és könyvtár munkáltató használatára épülő tanórák számának országos felmérésére. A statisztikai adatok szerint az országos átlag iskolánként évi 12,7 óra, amit az iskolai könyvtárban tartottak, s 7,2 óra, amit közművelődési könyvtárban tartottak.

Úgy hiszem, jól jelzik ezek az alacsony számok, hogy jelenleg még kevésbé tudunk megfelelni a társadalmi elvárásoknak a korszerű szemlélet, a módszertani kultúra és a könyvtári háttér, illetve annak igénybevétele vonatkozásában.

Ma már mindannyiunk előtt világos, hogy tanítóinknak, tanárainknak a korábbiaktól lényegesen eltérő módszereket, eljárásokat kell kidolgozniuk és alkalmazniuk a pedagógiai innováció részeként.

A korszerű tanulás-tanítás fokmérője, hogy a tanuló mennyi és milyen súlyú problémát ismer fel és old meg önállóan – a pedagógus segítségével.

A tanulás önállósága az ismeretszerzésben attól függ, hogy a tanulás-tanítás folyamatában jelen levő információhordozókat (könyveket, kézikönyveket, folyóiratokat, példatárakat, térképeket, határozókat, táblázatokat stb.) mennyire ismerik, milyen fokon tudják használni, s tudják-e, honnan s hogyan lehet beszerezni.

Ennek ismeretében *át kell alakítani a tanórák didaktikai felépítését*, a könyvnek és egyéb információhordozóknak didaktikai szerepet kell kapniuk. Meg kell valósítani a könyv munkáltató használatát, ami azt jelenti, hogy a tanóra egészében vagy részében *a tanulók* a pedagógus irányításával könyvekkel dolgoznak: szöveget keresnek, olvasnak, megértenek, s az összegyűjtött és bemutatott ismeretelemeket a pedagógus segítségével alkalmazzák, beépítik a tanóra gondolatmenetébe. Így a tanári irányítású önálló ismeretszerzés eredményeként jutnak a tanulók új ismeretekhez, amelyek a korábbi módszerek eredményeihez képest hatékonyabban épülnek be a tanulók személyiségébe.

A pedagógus szerepét vizsgálva a tanítás-tanulás korszerű folyamatában a következő új feladatokra kell a figyelmet felhívunk.

A tanóra megtervezése munkaigényesebb, alaposabb, pontosabb, következetesebb, logikailag körülhatároltabb munkát kíván. A felkészülés alapja a tanulók életkorának, tudásszintjének, főbb érdeklődési köreinek megfelelő szak- és szépirodalom ismerete. Ez viszonylag könnyen megszerezhető, ha a pedagógus rendszeresen jár könyvtárba, figyelemmel kíséri a tárgyhához tartozó könyvállomány alakulását, figyeli az új könyvek megjelenését, s maga is részt vállal a könyvtári állomány tervszerű gyarapításában. Ismeri azokat a segédleteket, forrásokat, melyek az irodalom tartalmi megismerését is szolgálják, pl. a könyvtárakban megtalálható „Új könyvek” c. állománygyarapítási tanácsadót, a „Könyvvilág” számaint, a „Beszélő könyvtár” ifjúsági irodalom ajánlóbibliográfiája köteteit, a tantárgyi bibliográfiákat stb.

Az új tanítási módszer alkalmazásában alapfeltétel, hogy a pedagógus az irodalomban, a könyvtárhasználatban tájékozott legyen.

A pedagógus feladata a könyvek munkáltató használata eredményeként a tanulók által megszerzett információk helyességének ellenőrzése, a tanulókkal közös rendszerezése és az információk rögzítése, megerősítése.

Törekedni kell az ismeretanyag sokoldalú megközelítésére, fel kell hívni a tanulók figyelmét a problémák megoldásának több lehetséges alternatívájára. E feladat megoldásához is igen nagy segítséget adnak a könyvek.

A könyv munkáltató használatára épülő órák eredményességének feltételei a következők:

– a pedagógusok rendelkezzenek könyv- és könyvtárhasználati ismeretekkel, irodalomismerettel, ismerjék a korszerű tanulás-tanítás módszertanát, építsenek ki jó kapcsolatot

az iskolai és helyi közművelődési könyvtárosokkal, s fordítsanak figyelmet munkájuknak más szaktanárok tevékenységével való folyamatos összehangolására;

– a tanulók rendelkezzenek megfelelő olvasási és szövegmegértési készséggel, s ismerjék a könyv- és könyvtárhasználat alapelemeit;

– végül szükséges egy tanulócsoportot befogadó könyvtárhelyiséggel rendelkező iskolai vagy közművelődési könyvtár, szakképzett könyvtáros-tanárral, korszerű, jól feltárt állománnyal.

A könyv és könyvtár rendszeres iskolai használata eredményeként kialakul a tanulóknál az iskolán kívüli folyamatos művelődés szokásrendszere is.

Ma már bizonyos tehát, hogy a társadalom számára életképes generáció nevelése nagyrészt a pedagógusok és könyvtárosok szemléletén, felkészültségén, közös, összehangolt munkáján múlik.

DR. RENDES BÉLÁNÉ
Baja

Lehet-e giccs ellen nevelni az iskolában?

– Néhány tapasztalat a látásnevelés köréből –

Az köztudott, hogy a giccs kedvelése vagy elutasítása ízlés dolga. Azt pedig már a régi rómaiak is megmondták, hogy ízlésről nem lehet vitatkozni. Az ízlés mindenkinek magánügye. Valóban az a saját lakásának a falai között. De amint kilép onnan, már nem az: ő él a giccsel és mindenki más kénytelen nézni, elviselni, ha akarja, ha nem. Iskolánk, munkahelyünk, tágabb környezetünk, egész országunk ízléses, kulturált vagy giccses volta már *közizlésünk* következménye, s ez *cseppet sem magánügy!* Ha valaki otthonában a giccsel él, akkor a munkahelyén sem kerülhet ki keze alól magasrendű ízlésű munka, pedig termékeink eladhatóságának elsőrendű követelménye az, legalábbis a világpiacon.

Tehát mégis kellene vitatkozni az ízlésről? S mikor kellene elkezdenünk, vetődik fel a kérdés.

Nos, én megpróbáltam már az alsó tagozatban 1–4. osztályosokkal. Összegyűjtöttem magam is, és a gyerekekkel is hozattam egy sereg tárgyat, melyről köztudott, hogy giccses. De az órára, melynek azt a célt adtam, hogy kiderítsük: *mi a giccs és mi nem?* – csak olyan tárgyakat vittem be, melyeknek megvolt a nem giccses ellenpárjuk is, hogy a pozitívvval érvelhessek. Pl. Egy préselt műanyag tálka, mely utánozza az ólomkristályt, s egy valódi ólomkristály (1.).

Itt megfigyeltem, mennyire más a valódi üveg fénye, mint a műanyagé. A kézi csiszolás emeli az üveg anyagszerű szépségét.

Egy sima üvegtálka mellé egy gipsszel bevont üveget társítottunk (2.). Egy időben divat volt gipsszel bevinni iskolákban, óvodákban az üveget, nyilván, hogy kerámiának látszon. A gyerekek meg is indokolták praktikusságát: nem látszik, ha az üveg piszkos. Erre én: mi a fontosabb, hogy ne látsszon, vagy ne legyen piszkos? Azonkívül rövid idő után a gipsz letöredezik, kikandikál alóla az esetleg már nagyon is piszkos üveg, ami a kerámiánál nem fordul elő.

Volt valódi cserépköcsögünk is, kettő (3.). A gyerekek nagy részének a virágos tetszett jobban. Csak, hogy arra a virágokat égetés után temperával festette rá valaki, méghozzá egy kalocsai hízmésmintát utánozva. Azután, hogy le ne mosódjon a minta – a tempera vízzel lemosható –, ezért belakkozták a köcsögöt. Csakhogy egy idő után a lakk megrepedezik, lepattogzik, a minta tönkremegy. Míg a má-